

Перспективи подальшої роботи бачимо у дослідженні особливостей дії взаємозв'язку традицій і новаторства на інших етапах державотворення: модернізаційно-ліберальному та модернізаційно-демократичному.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антология мировой философии в четырех томах / [ред., сост., авт. вступ. ст. В. В. Соколов, ред. кол. В. Ф. Асмус, В. В. Богатов, М. А. Дынник, Ш. Ф. Мамедов, И. С. Нарский, Т. Й. Ойзерман]. – М. : Издательство социально-экономической литературы «Мысль», 1969– . – Т. 1 Философия древности и средневековья. Часть 1. – 1969. – 576 с.
2. Антология мировой философии в четырех томах / [ред., сост., авт. вступ. ст. В. В. Соколов, ред. кол. В. Ф. Асмус, В. В. Богатов, М. А. Дынник, Ш. Ф. Мамедов, И. С. Нарский, Т. Й. Ойзерман]. – М. : Издательство социально-экономической литературы «Мысль», 1969– . – Т. 1 Философия древности и средневековья. Часть 2. – 1969. – 937 с.
3. Н. А. Бердяев. Смысл истории опыт философии человеческой судьбы / Николай Александрович Бердяев; – М.: "Мысль" 1990 (с издания YMCA PRESS, Paris, 1969).– 269 с.
4. Ботвинник М.Н., Рабинович М.Б., Стратановский Г.А. "Жизнеописания знаменитых греков и римлян". М.: Просвещение, 1988. — 166 с.
5. История политических и правовых учений. [Учебник для вузов] Изд. 2-е / Под общ. ред. В. С. Нерсесянца. М.: Инфра-М 1998. – 736 с.
6. Кашанина Т.В.: Происхождение государства и права. Современные трактовки и новые подходы. / учебное пособие: – М. : «Юристъ» 1999. – 335 с.
7. Б. Ф. Поршнев. Феодализм и народные массы / Борис Федорович Поршнев. – М.: Наука, 1964. – 517 с.
8. Соціально-політичне проектування: проблема взаємозв'язку суспільних потреб і державних інтересів [Текст] : монографія / Т. І. Бутченко ; ДВНЗ "Запорізь. нац. ун-т". - Запоріжжя : [КСК-Альянс], 2011. – 280 с.

SUMMARY

In this article the author tries to characterize the correlation of traditions and novating in state building process in the conservative-archaical period.

Я.В. РАДЧУК

ГЕНЕЗА СОЦІАЛЬНО – ФІЛОСОФСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ СПІЛЬНОЇ СПРАВИ

Актуальність дослідження феномену спільної справи визначається особливостями суспільного розвитку у глобалізованому світі, необхідністю визначити сутність спільної справи українського суспільства на етапі трансформації джерел і рушійних сил його розвитку, засобів, форм і методів досягнення спільної мети.

Аналіз генези соціально-філософського дослідження феномену спільної справи уможливорює глибинне розуміння явища, дозволяє прослідкувати його закономірності, становлення і розвиток. Феномен спільної справи в тій чи іншій мірі цікавив дослідників протягом різних історичних епох. Значний внесок у формування змісту поняття зробили такі автори як Конфуцій, Аристотель, представники школи стоїків, Марк Аврелій, Марк Тулій, П. Помпонати, Ф. Моджевський, Ш. Монтеск'є, Ж. Руссо, І. Кант, А. Сен-Сімон, Г. Гегель, П. Пестель, М. Федоров, Д. Дюркгейм. Сучасний етап дослідження феномену спільної справи представлений у дослідженнях І. Хонакан, К. Скінер, О. Хархордін.

Перші спроби осмислити феномен спільної справи спостерігаються в період Стародавнього Сходу ще у Ведах, а потім в Упанішадах та Бхагавад-Гіта, де мова йде про вище благо та щастя (ананда), які полягають в позбавленні і спасінні душі від сковуючих їх карми і самсари. Втім, це є спільною та індивідуальною справою віруючих, проте лише в тій частині, де душа виконує власне релігійні функції. У більшості ж інших випадків вона несе цілком раціональне навантаження для обґрунтування звичаїв та традицій. Винятком з такого роду настроїв релігійної етики є гедоністичні та оптимістичні погляди школи

чарвака-локаяти, яка проголошувала земне, мирське життя з усіма його радощами, задоволеннями і стражданнями вищим і єдино можливим благом для людини [1,с.136]. В окремих творах йдеться про рівність усіх варн і висувається ідея органістичної держави, де містяться заклики до миру і дружби між людьми, народами та державами.

Також тема спільної справи простежується в роботах Конфуція, де вона розкривається як загальна справа держави та ототожнюється з великою родиною, у якій влада імператора уподібнювалася владі батька, а відносини правлячих і підданих - сімейним стосункам, де молодші залежать від старших із повною відданістю правителю та шанобливим ставленням до нього. Правитель повинен піклуватися про своїх підданих, як це прийнято в сім'ї [5, с.192]. Серед обов'язків людини Конфуцій називає явища суспільного буття, де спільна справа реалізується через виконання свого обов'язку, до якого Конфуцій відносить любов, яка спрямована на активне перетворення в життя соціального ідеалу патріархальної держави. Тому що тільки механізм влади діючий на підставі правил забезпечує стабільність соціальної структури та успішне керування нею, реалізацію принципів спільної справи.

Роль держави як інтегратора спільної справи визначав Аристотель. У своїх творах він згадує, що держава виникає заради потреб життя, але існує вона заради досягнення благого життя [1,с.465] як виконання мети спільної справи. Коли в інтересах загальної користі править більшість, Аристотель вживає поняття «політія» як загальне для всіх форм державного устрою [1,с.473]. Але ні олігархія, ні тиранія, ні демократія загальної користі не мають. За Аристотелем, кожна державна влада є продовженням і розвитком батьківської влади, він ототожнює державну владу з відносинами патріархальної сім'ї, яка саме у Аристотеля вже стверджується у співпраці вільних громадян як рівність відносин у спільній справі і захисті держави та власного життя.

Так само в античній філософії та філософських системах Стародавнього Сходу прослідковується спроба визначити сутнісну характеристику феномену спільної справи як обов'язку людини перед державою, активним діям, спрямованим на користь держави, служінню загальним інтересам та виконанню перед нею обов'язків. Античними філософами вперше була поставлена проблема обов'язків людини перед державами-полісами як реалізація принципу спільної справи, що вважалося основною характеристикою громадянина. Ідея спільної справи знаходить відображення у творах представників стоїцизму. Так, Зенон у вченні про природу людини зазначає, що вища мета - це жити відповідно до природи, а, отже, жити добродійно, адже саме до добродійності веде природа. Подібним же чином висловлюються Клеанф про задоволення та Посідоній і Гекатон в книгах про цілі [1,с.492]. Хрісіпп говорить що однією із головних цілей є добродійне життя, що виходить із добробуту, досвіду та знання того, що відбувається в природі, оскільки наша природа є частиною загальної природи. Тому вища мета - жити в злагоді з природою. Власне чеснота щасливої людини і повнота життя виникають тоді, коли всі вчинки здійснюються в згоді кожної людини з волею того, хто всім керує [1,с.493]. Під природою, згідно з якою треба жити, розуміється і загальна природа, і особлива природа людини. Спільна справа розкривається як життя у злагоді між загальною природою та особливою природою.

Вчення про ідеального громадянина продовжує Марк Аврелій [7], для якого ідеальними характеристиками людини є мужність, зрілість та вірність інтересам держави як втілення спільної справи. Римські філософи дещо розширюють поняття про обов'язки громадянина перед державою. Так, Марк Туллій Цицерон у трактаті "Про обов'язки", розмірковуючи про природу справедливості, виділяє такі її засади як вірність і служіння загальним інтересам. Він зазначає, що всі обов'язки людини виходять із прагнення у досягненні спільного блага [8]. Тому для досягнення спільного блага як прояву реалізації спільної справи Цицерон виділяє такі настанови для політичних діячів як враховувати інтереси громадян та співвідносити свої дії з ними і також піклуватись про державу в цілому та враховувати інтереси всіх її членів.

Для середньовічних держав, папського престолу, та общин спільна справа - це спільна діяльність на загальних підставах та заради спільних цілей. У соціокультурному контексті християнства спільна справа держави – підтримка монарха, влада якого спирається на дворян. Виконуючи свої обов'язки, монарх керує різними типами власності, а саме матеріальними та нематеріальними активами, також він повинен вміти поступитися своїми інтересами заради досягнення мети спільної справи [11]. Суб'єкти спільної діяльності у державі поділені та стратифіковані, що дозволяє їм виконувати їхні зобов'язання.

Зміна змісту спільної справи та її проекція на конкретну політичну спільність відбуваються в добу Відродження, до того ж, поняття спільної справи розкривається у поєднанні державних інтересів з приватними. Інтереси окремих людей у Новому часі закріплюються у понятті приватної власності, у тому числі власності людини на саму себе, тобто свободу. Об'єднання вільних індивідів формує суб'єкт діяльності - народ [11]. Держава інтегрує розуміння призначення людини, яке знаходиться поза межами її життя. Так, за концепцією італійського філософа П. Помпонацци, весь людський рід може бути порівняний з окремою людиною, оскільки у людині існують різноманітні члени, призначені для відповідних дій та цілей, однак, всі вони мають бути спрямовані до єдиної мети реалізації спільної справи та повинні володіти спільністю [2,с.89]. Ці різноманітні члени пристосовані для загальної користі людини або необхідні одне одному, або принаймні корисні, хоча б інколи, в більшій або в меншій мірі. Адже у людей є щось загальне, інакше вони не були б частинами одного роду, які прагнуть досягти єдиного спільного блага. А мета людського роду, в цілому, полягає в причетності до трьох видів розуму, а саме споглядальному, практичному та діяльному [2,с.91], завдяки яким люди спілкуються між собою і живуть, можуть бути один одному корисні. І від цієї мети людина не може бути звільненою.

Польський громадський діяч, релігійний реформатор і політичний мислитель А. Моджевский у своїх роздумах говорить про об'єднання законом зборів і спільностей людей з багатьох сусідніх селищ як приклад спільної справи з метою досягнення щасливого життя. Це поняття ґрунтується на тому, що сім'я і всі її члени живуть разом і спільно працюють задля задоволення життєвих потреб. У свою чергу, з родин і багатьох будинків складаються селища, а селища та області зливаються в громадянську спільність, яка має назву держава. Найбільше розвивається серед людей спільне благовоління, яке є переважним зв'язком широко розповсюдженої спільноти, тому що ті, хто в ній живе, повинні спрямовувати всі свої справи, знання, працю та бажання для того, щоб усі громадяни змогли досягти своєї мети у загальному благополуччі [2,с.130]. Отже, головна мета спільності полягає в тому, щоб реалізувати свої потреби у загальному благополуччі.

Любов до Вітчизни Ш.Л. Монтеск'є вважає первинною чеснотою людини. На його думку громадяни республіки з народження знаходяться у боргу перед Вітчизною [1, с.97 – 98], тому служіння їй має стати шляхом виконання боргу та методом реалізації спільної справи.

Французький філософ-просвітник Ж.Ж. Руссо вважав загальну свободу наслідком людської природи. Згідно з цим, загальна воля може керувати силами держави відповідно до мети, для якої вона заснована і яка є загальним благом та наслідком реалізації спільної справи. Бо якщо протилежність приватних інтересів створила необхідність у встановленні товариств, то саме їх встановлення стало можливим тільки шляхом угоди між інтересами [2,с.570]. Відповідно, на підставі цього загального інтересу суспільство і має бути скерованим. Суспільний договір встановлює між усіма громадянами таку рівність, що вони вступають в угоду на одних і тих же умовах та всі користуються одними і тими ж правами.

Родоначальник німецького класичного ідеалізму І. Кант вважав, що республіканський устрій - єдиний відповідний праву людей устрій, але встановити, а тим більше зберегти його важко [3,с.196-197]. Це необхідно задля більш досконалої організації державної влади в цілях встановлення загального блага і захисту прав особистості, шляхом поділу влади на три типи: верховну, виконавчу та судову. Тому важливо підкреслити, що

I. Кант підтримує ідеї, у яких республіка розглядається як конкретне відображення демократії, яка не уявляється без участі великої кількості спільно діючих людей.

Соціаліст-утопіст А. Сен-Сімон розкриває спільну справу як створення суспільства яке, організоване з певною метою, та прагне до процвітання за допомогою науки, мистецтва та ремесел. Найбільш важливий політичний акт, що складається у визначенні напрямку руху суспільства, не звершується більше людьми, що займають громадські посади, а вчиняється самим суспільним організмом. Тільки в такий спосіб суспільство як колектив може в дійсності проявляти свій суверенітет [3,с.511]. Цілі і предмет такої організації як втілення спільної справи визначені так, що не залишають місця ані для свавілля людей, ані для свавілля законів.

Г. Гегель звернув увагу на конкретну особистість, яка служить для себе самої [3,с.337]. Громадянське суспільство з'являється посередині між сім'єю та державою, хоча розвиток громадянського суспільства настає пізніше, ніж розвиток держави, оскільки воно припускає наявність держави як необхідну для існування самостійну сутність [3,с.338]. Мета за допомогою співвідношення з іншими дає форму загальності і задовольняє себе, задовольняючи разом з тим і благо інших, що можливо у втіленні ідей спільної справи.

П. І. Пестель трактує суспільство як всяке поєднання кількох людей для досягнення будь-якої спільної мети як кінцевої реалізації спільної справи. Таке об'єднання характеризується спонуканням до поєднання або задоволення спільних потреб, що походять від загальних і однакових спільних властивостей природи людини та є однаковими для всіх людей. З цього випливає, що члени такого суспільства можуть одноставно погодитися в цілях. Але коли вони звернуться до дій або до засобів, за допомогою яких мета буде досягнута, тоді виникнуть між ними сильні суперечки і нескінченні незгоди, тому що обрані засоби не стільки залежать від спільних властивостей природи людини, скільки від особистих якостей кожної людини в більшості [4,с.58]. Громадянське суспільство, як і всяке інше, має свою мету і повинно обирати для досягнення її засоби, які зможуть створити благоденство всього суспільства та кожного з членів суспільства в особливості [4,с.59]. Обов'язки держави виходять з мети держави, мета державного устрою повинна бути націленою на досягнення блага всіх та кожного, а тому дія, яка веде до блага, є обов'язком [4,с.61]. Дії як уряду, так і приватних осіб повинні бути засновані на правилах, тоді держава, безсумнівно, буде процвітати. Але всі державні закони і правила у втіленні спільної справи повинні бути узгодженими з усіма людьми.

Прибічник філософії космізму М. Ф. Федоров вірив в силу людського розуму і науки, з його точки зору, ідея спільної справи - це ідея регуляції природи та управління її сліпими силами. У цьому процесі повинні знайти своє місце наука і техніка, філософія, історія та мистецтво. Спільно вони повинні усунути протистояння в системі "Людина - природа" і забезпечити їх гармонійний взаємозв'язок. Людина не повинна бути ані рабом, ані каноном природи [9, с.18]. М. Ф. Федоров вважав, що філософія спільної справи може внести сенс в людське життя та історію людства і вона може вселити віру у безмежні можливості людства.

Е. Дюркгейм вважав, що соціальна солідарність - це головна сила, що цементує та об'єднує суспільство, і тому створює суспільне ціле як прояв спільної справи. Вона виникає як логічний наслідок суспільного розподілу праці, тобто соціалізації і розподілу людей за професіями. Поділ праці вносить розмаїття, і чим більше воно, тим сильніше у людей прагнення до єдності та обміну.

У другій половині ХХ століття ідея спільної справи продовжують досліджуватись у контексті громадянського республіканізму. У своїй роботі Д. Поккок досліджує розвиток традиції від класичної моделі Афін до Американської революції [6,с.132]. Він підкреслює взаємопов'язаність принципів республіканської свободи, активної політичної участі, наявності громадських чеснот та доблесті, які вказують на крихкість і вразливість республіканської форми політики як втілення ідей спільної справи та для якої принципово важливою є проблема моралі.

Також К. Скіннер робить акцент на римській моделі республіканської традиції гуманістів Відродження та політичній думці Англії XVII століття, які він розглядає як кульмінаційний момент англосаксонської гілки республіканізму Нового часу, також аналізує так звану "неоримську" концепцію свободи [6,с.133]. З точки зору К. Скіннера, достатньо проаналізувати неоримську концепцію свободи, яка описує характерні для представників цієї громадянської культури способи діяння та мислення в сфері повсякденності, а також культурні моделі і зразки, на основі яких вони усвідомлюють та інтерпретують свій власний досвід як у сфері публічного, так і в сфері приватного життя.

У своїй роботі про історію громадянського республіканізму І. Хонохан виділяє чотири ключові принципи республіканської традиції як особливої концепції свободи у втіленні спільної справи [10,с.8]. Дослідниця обговорює ключове для неї протиставлення негативної і позитивної свободи та підкреслює, що у сучасній республіканській думці свобода мислиться по-іншому. Головним для республіканців є протиставлення раба та вільної людини: бути вільним – розкривається як життя за власною волею, а не знаходження під владою іншого [10,с.10]. І тільки коли відбувається відмова від спроби поневолення інших, підпорядкування їх своїй волі, тоді виникає можливість рівності.

Громадянська відважність - це якість, яка потрібна для підтримки свободи, реалізується у суперництві [6,с.12] та виступає рушійною силою республіканських співтовариств.

Бути громадянином - означає брати участь у визначенні того, що є спільним благом, і піклуватися про нього, брати участь у виробленні правил спільного життя і приймати обмеження, що виходять з цих правил [6,с.13]. Визнання - характерна риса республіканських співтовариств, це принципова рівність учасників, оскільки неможливо здобути собі визнання за допомогою насильства, оскільки визнання приходить в результаті оцінки досягнень [6,с.15]. Останні два елементи можуть бути об'єднані формулюванням: республіка - це рівність тих, кому не байдуже.

Російський дослідник О. Хархордін зупиняється на п'ятому ключовому принципі республіканської традиції [6,с.21], а саме - зміщенні фокусу в республіканській думці на увагу до загальних, або міських, речей, та підкреслює, що городяни повинні бути також і громадянами, - за допомогою розширення інфраструктури участі [6,с.22]. Згідно з республіканськими поглядами права, громадяни фіксують позитивні свободи, що гарантують участь у суспільному житті, завдяки якій вони, власне, і стають відповідальними суб'єктами. Перевага спільної справи полягає в більш глибокому розумінні суспільної єдності, що спирається у розрахунку на громадянські чесноти людей, орієнтовані на досягнення загального блага.

Узагальнюючи висновки можливо виділити такі особливості у розгляді історії дослідження спільної справи як: домінування державних інтересів над особистими (Ж. Руссо та Ш. Монтеск'є); ототожнення держави з сім'єю та проведення порівняння між їх функціями (Конфуцій та Аристотель); досягнення вищої мети як спільної справи за допомогою посередництва з різними церковними організаціями, ця традиція продовжується у християнстві та середньовічних державах папського престолу, зобов'язання людини перед державою (Марк Тулій та Марк Аврелій); необхідність жити в гармонії з природою, в гармонії з суспільством, співпрацювати заради розвитку держави, щоб всі її громадяни могли задовольнити свої різноманітні потреби (школа стоїків, П. Помпонати, Ф. Моджевський, Г. Гегель, А. Сен-Сімон, П. Пестель. Д. Дюркгейм та М. Федоров), та конкретне відображення демократії (І. Кант, І. Хонакан, К. Скіннер, О. Хархордін), оскільки спільна справа – це стан народу, який підтримується постійною участю громадян у вирішенні нагальних питань суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антология мировой философии: в 4 т. / В. В. Соколов. – М: Мысль, 1969. – Т. 1, ч. 1 и 2.: Философия древности и средневековья. – 1969. – 936 с.
2. Антология мировой философии: в 4 т. / В. В. Соколов. – М: Мысль, 1969. –

- Т. 2.: Европейская философия от эпохи Возрождения по эпоху. – 1970. – 776, [1] с.
3. Антология мировой философии: в 4 т. / Н. С. Нартовский. – М.: Мысль, 1969. – Т. 3.: Буржуазная философия конца XVIII в. — первых двух третей XIX в. – 1971. – 760 с.
  4. Антология мировой философии: в 4 т. / В. В. Богатов. – М.: Мысль, 1969. – Т. 4.: Философская и социологическая мысль народов СССР XIX в. – 1970. – 708, [1] с.
  5. История и культура Китая. Сборник памяти академика В. П. Васильева / [отв. ред. Л. С. Васильев]. – М. : Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1974. – 480 с.
  6. Каган М.С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа) / Каган М.С. – М.: Политиздат, 1974. – 328 с
  7. Марк Аврелий. Наедине с собой. Размышления [Электронный ресурс] / М. Аврелий ; [под общей редакцией А. В. Добровольского]. – К. : Collegium Artium Ing, Ltd. – Черкассы: РИЦ "Реал", 1993. // PSYLIB. Самопознание и саморазвитие. Психологическая библиотека Киевского Фонда содействию развития психической культуры – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/avrel01/txt03.htm>
  8. Марк Туллий Цицерон. О старости. О дружбе. Об обязанностях [Электронный ресурс] / М.Т. Цицерон ; [перевод с латинского и комментарии В. О. Горенштейна. Издание подготовили В. О. Горенштейн, М. Е. Грабарь-Пассек, С. Л. Утченко.]. – М. : “Наука”, 1993. // История Древнего Рима – Режим доступа : <http://ancientrome.ru/antlittr/cicero/phil/officiis3-f.htm>
  9. Федоров Н.Ф. Сочинения / [общ. ред. А.В. Гулыго]. – М.: Мысль, 1982. – 711 с.
  10. Хархордин О. Res publica: возрождение интереса / О. Хархордин // Что такое республиканская традиция: статьи / науч. ред. О.В. Хархордин. – СПб.: изд. Европейского университета в Санкт-Петербурге; 2009 – С. 7-21.
  11. Син-Шэ М. Рассуждение о целях, рычагах и точках опоры [Электронный ресурс]. – 4с. – 01.05.2004. – Режим доступа <http://soob.ru/n/2004/4/concept/6>. – Загол. з титул. екрану.

SUMMARY

The origin of social philosophical researches, that devote to the phenomenon of res public, is analyzed in the article. The history of this process is discovered. Its regularities are defined.

Л. О. ШАПОВАЛОВА

ПОБУТОВА СФЕРА У ПОСТМОДЕРНІ

Актуальність досліджуваної проблеми пов'язана із соціально-історичними змінами, що відбуваються у суспільстві в усіх його сферах, у тому числі побутовій. Особливої уваги потребує вивчення специфіки соціокультурної детермінації побуту та його функціонування в сучасних умовах – умовах розвитку постіндустріального, або інформаційного суспільства. Разом з тим, на думку багатьох дослідників, науково-технологічні досягнення кінця другого тисячоліття, нерозривно пов'язані із змінами в культурі загалом, формують новий образ реальності, утвердження якого і дозволяє говорити про сьогоденне суспільство не лише як про інформаційне, але і як суспільство постмодерну [3]. Це обумовлює розширення категоріальної бази дослідження, залучення постмодерної термінології для характеристики специфіки постіндустріалізму, адже, як справедливо зазначає М. Бірюкова, «характеристика суспільства як «інформаційного» або «постіндустріального» вказує на досить обмежений зріз соціальної дійсності, пов'язаний головним чином, з розвитком нових інформаційних технологій, що доречно на соціологічному рівні розгляду, але недостатньо для філософського узагальнення всієї сукупності змін, що відбувалися і відбуваються в суспільстві на межі тисячоліть» [3].

Основні обрії філософського і культурного постмодерну знайшли відображення в роботах таких зарубіжних і вітчизняних мислителів, як Е. Голдмен, Ж.-Ф. Ліотар, Ю. Хабермас, П. Козловські, М. Епштейн, І. Іль'їн, Н. Маньковська, М. Савел'єва, С. Стасенко та інші.